

Danmark og Den franske Revolution

af professor, dr. phil. Ole Feldbæk

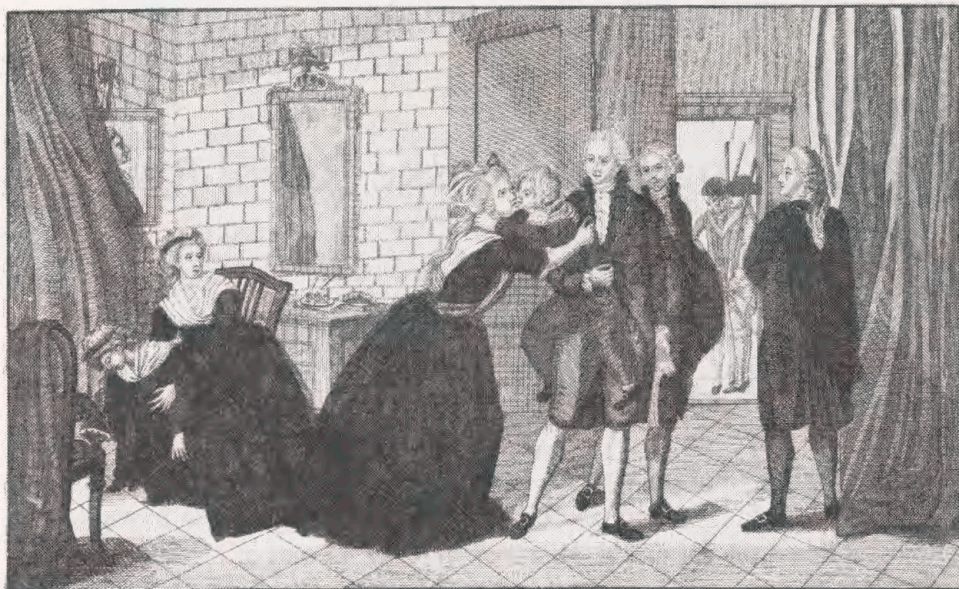
Den franske Revolution danner epoke i vor historie. Dens tanker kunne ingen gøre utænkte, og den udvikling, den satte i gang, kunne ingen standse - højst inddæmme for en tid. Historisk er 1789 a point of no return.

Ganske vist var revolutionens tanker ikke nye. Hundrede år før stormen på Bastillen havde John Locke hævdet, at menneskene oprindelig var født frie og lige. Gennem 1700-tallet havde oplysningstidens tænkere videreudviklet Lockes opfattelse: at magten - suveræniteten - i sin yderste konsekvens lå ikke hos fyrsten, men hos folket. Med fornuften som kritisk evne og ordnende kraft havde de udsat l'ancien régime for en stadig skarpere kritik, vendt mod absolutismen og mod kirkens og aristokratiets forrettigheder, som ikke lod sig begrunde i fornuften. Og borgerlige skribenter hævdede talentets forrang for fødsel, og argumenterede for frihed og lighed og for at magten lå hos folket, nationen. En frihed, der dog vel at mærke kun var for dem selv. En lighed kun mellem dem selv og det feudale samfunds aristokratiske overklasse. Og en folkevilje, de alene kunne tolke og tale for.

Disse nye tanker blev spredt ved hjælp af det trykte ord: gennem aviser, tidsskrifter, pjecer og bøger, og blev kendt af stadig flere. Men de forblev tanker på papir. Ingen havde set dem anvendt i virkelighedens verden.

For nok havde de oprørske amerikanske kolonier i deres Uafhængigheds-erklæring den 4. juli 1776 proklameret, at retten til liv, frihed og stræben efter lykke var umistelige menneskerettigheder. Og den tids danskere havde kunnet læse de stolte ord i avisen. Men Amerika var så uvirkeligt fjernt. Karen Blixen rammer fint den følelse af fjernhed i *Sorgagre*, hvor den unge Ewald-begejstrede Adam i protest mod det gamle samfunds umenneskelighed vælger at rejse til den nye verden. Og hvor den gamle godsejer - "Vorherres ceremonimester" kalder hun ham - distant svarer: "Jeg har hørt om Amerika. De har frihed der, et stort vandfald, vilde, røde mennesker."

Her ses dronningen af Frankrigs smertefulde afsked med hendes eneste trøst, hendes søn dauphinen [kronprinsen], som på Nationalkonventets befaling blev taget fra hende den 1. juli 1793.

Frihed i et fjernt eksotisk Amerika kunne ikke overbevise om, at frihed også var mulig i Europa. Men det kunne revolutionen i Frankrig.

Men hvad var det for et Danmark, hvor man den 31. juli 1789 kunne læse i Berlingske Tidende om stormen på Bastillen?

Kunne vi spørge en københavnsk borger, ville han nok svare, at det var et samfund, hvor det gik ufatteligt godt. Eller som en embedsmand højstemt udtrykte det: et samfund hvor hver borger var konge under en borgerkonge: "ou tout citoyen est roi sous un roi citoyen". Et samfund, der ikke behøvede en revolution som den franske, med omvæltninger, plyndringer og blodsudgydelser. Fordi den danske enevælde sikrede sine borgere al fornøden frihed og lighed, og fordi kongen og hans oplyste ministre ikke blot lyttede til den offentlige mening, men også rettede sig efter den.

19 år før havde frisindets gamle forkæmper, Voltaire, hyldet den danske konge, fordi han havde ophævet censuren. I 1776 havde kongen i en demonstrativ imødekommelse af borgerskabets krav udstedt loven om Infødsretten, der gav rigets egne børn eneret til embeder. I statens økonomiske politik var målet den størst mulige frihed. Og nøjagtig et år før stormen på Bastillen og toget til Versailles havde den danske konge ved lov opløst det gamle feudale samfund, hvor godsejeren kunne skalte og valte med sine bøn-

Vorstellungsmärkte Königin von Frankreich, Marie Antoinette wurde Conciergerien nach der Guillotine den 16. Okt. 1793 gebracht wurde

Her ses, hvorledes dronningen af Frankrig, Marie Antoinette, blev ført fra Conciergeriet til guillotine den 16. oktober 1793.

der, straffe dem med træhest, halsjern og hundehul, og egenmægtig udpege hvem han ville til soldat.

Godsejerne havde ganske vist protesteret mod stavnsbåndsløsningen og de andre reformlove og hævdede, at Danmark ville få franske tilstande. Men kongen og hans ministre havde stået fast. Godsejernes ledere var blevet dømt ved domstolene. Protesterne var forstummet. Og tre år efter revolutionens udbrud lagde kongens søn kronprins Frederik grundstenen til Frihedsstøtten, der skulle stå som et evigt minde om, at den danske enevælde havde gjort bonden fri - og lykkelig.

Så hvad behov havde Danmark for en revolution som den franske?

Nu kom revolutionens tanker og erfaringer jo til Danmark. Vi ved, at de danske aviser ikke blot informerede redeligt om, hvad der skete i Frankrig, men også diskuterede ideer og perspektiver. Vi ved ligeledes, hvordan og ad hvilke kanaler nyhederne blev spredt i den dansk-norske stat. Og vi kan se, hvorledes det danske borgerskabs antiaristokratiske holdninger blev skærpet i revolutionsårene, og at oplysningstidens kritik af kirken og religionen blev radikaliseret.

Men herudover ved vi i virkeligheden meget lidt om revolutionens reception - hvordan man i Danmark modtog og bearbejdede den.

Her vises, hvorledes Ludvig XIVs statue Place Vendôme, førhen Ludvig den Stores Plads, i Paris blev ødelagt på Nationalkonventets befaling i januar 1793.

Størstedelen af vor hidtidige viden bygger på en afhandling, der udkom i 1888. Og som - ligesom al anden forskning - præges af, hvad der den gang var betydningsfuldt. I 1888 nåede provisoriestriden mellem Estrups Højre og bøndernes demokratiske Venstre sit højdepunkt, og det kan på den baggrund ikke undre, at professor Edvard Holm så frihed som hovedtemaet i revolutionsårenes danske debat.

Vort billede af Danmark og Den franske Revolution er i alt væsentligt det, Edvard Holm gav os for hundrede år siden. Kravet om lighed, mente han, var stærkere end kravet om frihed. Enevælden som statsform og styreform blev nok kritiseret på en række konkrete områder, men konsekvenserne af disse kritiske tanker - som var uforenelige med enevælden - blev ikke draget. Og selv i de mest bevægede år i 1790'erne fremkom der ikke seriøse og gennemargumenterede indlæg til fordel for en forfatningsmæssigt sikret politisk frihed.

Altså alt i alt et billede af et Danmark, der ikke kendte sin besøgstid.

På den baggrund er det glædeligt, at Det kongelige Bibliotek har valgt at markere revolutionsjubilæet med så stor en udstillingsindsats og så grundigt et katalog, hvor nyt materiale er blevet fremdraget og nye spørgsmål stillet til kendt stof. I sin mangfoldighed efterlader udstillingen umiddelbart et indtryk af, at påvirkningen fra Den franske Revolution var stærkere, end tradi-

Generalissimus [Napoleon] Bonaparte ophæver det ufredelige Konvent [de fem hundredes råd] og er i fare for at blive myrdet, hvilket bliver afværget af to grenaderer [den 9. november 1799].

tionen har villet have os til at tro. Man må håbe, at udstillingen vil inspirere til ny forskning inden for dette vigtige emne.

På ét område kom Den franske Revolution til at øve en særlig påvirkning. Det var på den forfatning, som nordmændene vedtog på Eidsvoll den 17. maj 1814, efter at Frederik 6. var blevet tvunget til at afstå Norge til den svenske konge.

For de embedsmænd, der skrev Eidsvoll-grundloven, var jo - hvad enten de var født i Norge eller i Danmark - blevet afgørende påvirkede af Den franske Revolution, da de i 1790'erne var studenter i København.

På Regensen og på Elers, Valkendorfs og Borchs Kollegium har de ivrigt debatteret de nye ideer og den hjemlige virkelighed. Som sønner af borgerlige embedsmænd og præster har de helhjertet istemt P.A. Heibergs beske vise om, at enevælden hængte ordener på idioter, og godtet sig over Malthe Conrad Bruuns sviende Aristokraternes Katekismus. De har gyst, når de på Østergade så den franske republikks repræsentant, borger Grouvelle, der havde forkyndt Nationalkonventets dødsdom for Ludvig 16. Og nogle af dem har trodsigt sunget med på Marseillaisen, og hentet sig knubs i slagsmål med hovne officerer, der for dem symboliserede et udlevet system.

Under studenterårene i København tænkte Eidsvoll-mændene store tanker - hvis konsekvenser de dog veg tilbage for at drage, ihverfald over for andre

end deres nærmeste fortrolige. Men i København oplevede de også skuffelsen og idealernes sammenbrud, da den danske enevælde i 1799 - samtidig med at general Bonaparte i Paris gjorde ende på Revolutionen - umisforståeligt markerede, at evolution ikke var vejen til frihed og lighed i den dansk-norske stat.

Med sin såkaldte Trykkefrihedsforordning gik enevælden så langt, som et styre kunne gå, der ikke ville lægge navn til en genindførelse af censuren. Og da magthaverne derpå tonede rent flag, ved at bruge loven med tilbagevirkende kraft og landsforvise studenternes idoler P.A. Heiberg og Malthe Conrad Bruun, brast hos de sidste håbet om frihed ad fredelig vej.

Også reaktionen i 1799 må ses i sammenhæng med Den franske Revolution og Danmark, fordi den i de unge akademikere indpodede en dyb uvilje mod enevælden af Guds nåde. Denne uvilje blev holdt i ave af deres embedsmandsloyalitet over for kongen og helstaten i de svære år under Napoleonskrigene. Men i 1814, da ydre kræfter skilte Norge fra Danmark, kendte de deres besøgelsestid.

I foråret 1814 stod de i en revolutionær situation, frie og ubundne. Samtidig med at de sejrende stormagter gik i gang med at stille Europas ur tilbage til tiden før 1789 og genrejse tronerne og altrene fra l'ancien régime, skrev de Europas frieste forfatning. Og deres vigtigste inspiration hentede de i den franske revolutionsforfatning fra 1791.

I Wienerkongressens Europa troede intet tænksomt menneske længere på kongedømmet af Guds nåde. Efter Den franske Revolution vidste enhver med sig selv, at suveræniteten lå hos folket, nationen. Men den viden måtte de fleste for en tid holde for sig selv. Kun nordligst i Europa - i en del af den gamle dansk-norske stat - overlevede Den franske Revolution.

Alle artiklens illustrationer er fra: Fjorten billeder fra den franske revolution 1792-1799/Quatorze images de la Révolution française 1792-1799 af Johann Gottlieb Fridrich. Udgivet af Thorkild Kjærgaard. Det kgl. Bibliotek og Poul Kristensens Forlag. 1989. [38 s.]. Ill. Kr. 120,-